

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

5789

5508

Ученый журнал

891.99

У-42

266

1802

unf

12003

5789

№ 14

ՂԱՐԻԲ

ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀԻՆ

Պ Ա Տ Կ Ե Ր Ն Ե Ր

ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈՒԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻՑ

(ԱՐՏԱՏՊԱԾ «ԳՐՕՇԱԿ»-ԻՆ)

III ԳՐԳՈՅԿ

Ժ Ը Ն Ե Ի

Հ. Յ. ԳԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

1902

Գ Ր Ն Ե Կ 30 ս ա ն Բ ի յ

891.99

12-42

ԴԱՐԲՆԻ ԵՐԳԸ. — ՈՒԽՏԱԻՈՐԸ. — ՀԱՅԴՈՒԿԻ

ՆՈՐ ՏԱՐԻՆ

5789

Գ Ա Ր Բ Ն Ի Ե Ր Գ Ը

«Արի՛ փշրեմ՝ ես քո խոփը, տանք դարբենին կռելու,
Կոննը-կոփենը սուր ու սուսեր՝ դուշմանի դէմ կռելու:
Եղբայր հայեր, առէ՛ք խոփը, աւէք դարբենին կռելու,
Կոնը-կոփել սուր ու սուսեր՝ չայաստանը փրկելու»:

ԳԱՄԱՌ-ԲԱԹԻՊԱ

I

— Դէ՛հ, ելէ՛ք, որդիք: Աստղը լուսաբեր
վաղուց է սահում խաւար երկնքում,
Նրա կաթնածիր, պլպլան շողեր
վաղուց մայր լուսոյ ուղին են հարթում:
Խաւարն է դողում, քունը սարսուռում,
Վառ արշալոյսի գունատ կարապետ՝
Սիրուն աստղիկը լոյսն է աւետում,
Չարն իր սարսափով կորչում է անհետ:
Դէ՛հ, ելէ՛ք, որդիք: Հա՛ արևելքի
Մռայլ, հոգեմաշ քօղը պատառեց,
Լուսոյ ցնցուղից անհուն երկնքի
Խաւար կամարը մեղմիւ գունատեց:
Աղօթարանից հովը գրկաբաց
Ողջոյն է բերում մեջած դաշտերին,
Եւ ծաղիկները՝ խաւարից յոգնած՝
Նայում են լուսոյ անդրանիկ շողին:

2011

93658-62

(5044)
47

1765-2002

Նրանց թերթիկներ իրար ականջում
 Մեղմ փսփսում են երգը վաղորդեան
 Եւ եթերային զեփիւռի գրկում
 Վայելում սիրոյ օրօր հաշտութեան:

Դէ՛հ, ելէ՛ք, որդիք: Հովիւն էլ հնչեց
 Լացող սրնգի երգը ոլորուն,
 Այրում մակաղած հօտն էլ շարժեց,
 Դիմում է դէպի դաշտերը սիրուն:

Երէկ երեկոյ, ուշ վերջալուսին,
 Մեր միահամուռ մուրձերի ձայնով
 Հրաժեշտ տւինք ծածկւող արեհն,
 Ելէ՛ք, ողջունենք նրան նոյն ձևով:

Սերո՛ք, բեզ մատաղ, դէ՛հ վեր կաց շուտով.
 2է՛ դու աւագն ես, ողջ քեզ են նայում:
 Այդպէս է ամէն ինչ ընթանում կարգով —
 Մեծերի յետեւից փոքրերն են քայլում:

Նայիր աստղերի սիրուն խմբերին.
 Որը բոցավառ է իր յետևում
 Քաշում է մի շարք ուրիշ փոքրերին,
 Ամէնքը միասին գնում են գնում. . .

Արարչութիւնն իր իմաստութիւնով
 Չափ է սահմանել մեծին ու փոքրին,
 Յաւիտենական իր օրէնքներով
 Պարտք ու իրաւունք բաշխել ամէնքին:

Հսկայի ուժին համահաւասար
 Նրա կրծքի տակ մի սիրտ է դրել
 Եւ այդ վե՛հ սրտին վայել ու յարմար
 Նրան Սուրբ Գործի ասպարէզ տւել:
 Չափը վերից է, լոկ գործն է վարում.
 Ով որ շատ ունի, նա շատ է տալի,

Ներդաշնակութիւնն անխախտ է մնում,
 Եւ կեանքը դառնում է քաղցր, բերկրալի:

Չեր մեծ եղբայրն արդէն վերկացաւ,
 Պետօ, Գուրգէնիկ, Աագգէն ու Բաբկէն,
 Դէ՛հ, դուք էլ ելէ՛ք, հաւը խօսեցաւ,
 Սար ու ձոր թնդաց թռչնոց ձայներէն:

Մեղմ զողանջում է ձայնը կոչնակի
 Կիսաքուն, դժբախտ աշխարհի համար,
 Ինչպէս գթառատ, վշտացած ոգի,
 Որ սուգ է ասում խեղձերին անձար:

Այն — ազատ ոգու աղօթքն է անբիծ՝
 Նման բուրժուներին ցողապատ ծաղկի,
 Որ վեր է ձգւում տառապող երկրից՝
 Բաղխելու դուռը փակւած երկնքի:

Ելէ՛ք, սրբազան այդ մրմունջներին
 Խառնենք մեր աղօթք, մեր յոյս ու խնդում.
 Թող երկինքն ուժ տայ մեր բազուկներին,
 Յաւն ու հառաչանք մեզմի աշխարհում:

Ահա ամէնքդ էլ արդէն պատրաստ էք.
 Օրհնեա՛լ լինիք դուք, հնազանդ որդիք. . .
 Դէ՛հ, գնանք այժմ մեր գործն սկսենք,
 Չեոք առնենք երկաթ, պողպատ ու գործիք:

Թող արշալոյսի առաջին շողեր
 Մեր վառ հնոցի կայծերը տեսնեն,
 Թող որ մեր մուրձի ուժգին հարւածներ
 Սրբազան Գործի գալուստն աւետեն:

II

Ողջոյն ձեզ, ողջոյն, կարծրակուռ մուրձեր,
 Մեծադից կուած՝ մետաղն էք կրծում. . .

Հուժգու ձեր թափի հուժգու հարւածներ
Բարին և չարն են ծնում աշխարհում:

Ո՛հ, ինչո՞ւ յաճախ մարդկային ձեռքում
Դուք, անգիտակից, անարգ բռնութեան,
Արեան, արցունքի գործիք էք դառնում,
Մեղսակից լինում անարգարութեան:

Կարծր մետաղը ձեր հարւածներով
Դառնում է ահեղ զէնք բռնակալին,
Աշխարհն է լցնում հեծեծանքներով,
Բողոքը խեղդում խեղճի շթունքին:

Ո՞ր չար Աստուածը բախտը մարդկային
Ցաւի ու արեան, լացի հետ կապեց.
Ինչո՞ւ արօրին, փոցխին, մանգաղին
Սուրն ու նիզակը նա ընկեր տւեց. . .

Անգէտ ու անփոյթ աշխարհի բախտին,
Անհուն դարերից ծեծում էք ծեծում,
Ձե ու ուժ տալիս երկաթ-պողպատին,
Ազատ, անազատ կեանքեր սահմանում:

Դժբախտ ստրկի բազուկի շղթան
Դուք էք շաղկապում օղակ-օղակից,
Եւ ազատ մտքի բանտերի փական
Դուք էք եռանդով կռում պողպատից:

Եւ հերիք, մոլորձեր. . . Ձեր հզօր թափից
Թող այսուհետև հառաչի չարիք:

Շղթան՝ թօթափած ստրկի ձեռքից,
Փշրենք ու կռենք պայքարի գործիք:

Շղթայ չենք կռի և ո՛չ մի ձեռքի —
Անազատ կեանքով շատ տառապեցինք.
Կապանք չենք շինի և ո՛չ մի մտքի —
Կաշկանդւած մտքից շատ ցաւ կրեցինք:

Խաղաղ վաստակի սուրբ աշխատանքի
Մենք պիտի կռենք փայլուն գործիքներ.
Խաղաղ վայելքի, արդար քրտինքի
Մենք պիտի նւիրենք բոլոր մեր ջանքեր:

Բայց այնտեղ ուր որ բռնութեան ձեռքից
Հեծում է մարդը հաղար ցաւերով —
Այնտեղ լոկ սուսեր քաշենք պողպատից,
Լոկ արեան գործիք կռենք մուրձերով. . .

III

Քեզ ևս ողջո՞յն, հնոց բոցավառ,
Որ քո բարկ ծոցում քնքոյշ խնամքով
Դուստրը երկնքի՝ լուսաւոր պայծառ
Հուրը կենսատու կրում ես սիրով:

Երկնքից խլած կայծն աստուածային
Անհուն խաւարի քօղը պատառեց,
Լոյս և ջերմութիւն տւեց աշխարհին
Եւ ճշմարտութեան նա ուղին հարթեց:

Ի՞նչ փոյթ՝ թէ ժայռին գամւած մարդկութիւն
Արժւի կտցով պատառւած կրճքով՝
Քինոտ երկնքից հայցէր թողութիւն
Եւ լոյսը գնէր անլուր տանջանքով:

Մոխրում թաղւած մի հատիկ կայծից
Հրդեհն է ծնում ահեղ բոցերով,
Եւ ճշմարտութեան մի հատիկ շողից
Իւր սիրտ է վառւում սրբազան յոյզով:

Յոգնած դարերի մռայլ շարքերում
Կան բոցապսակ փայլուն տարիներ,
Յոգնած մարդկութեան մռայլ անցեալում
Կան բոցով վառւած փսեմ հոգիներ:

Նւերական հուր... քո կիզիչ շնչով
 եւ մոխիր հագած սեւաւոր սրտեր
 Մեղմ փոթոթուում են դառն կսկիծով,
 եւ այրւում, մտում տանջւած հոգիներ:

Դու ես փոթորկում ըմբոստ հոգիներ
 Վսեմ պայքարի ահեղ ժամերին.

Դու ես խարանում անարգ ճակատներ
 Վատ դաւաճանին ու չարագործին:

Իսկ երբ խաւարը շատ է ծանրանում
 Թշուառ մարդկութեան ցաւագար գլխին,
 Երբ չարիքի տակ հեծող աշխարհում
 Անէծք է լսւում անգութ երկնքին.

Երբ որ բռնութեան բիրտ կապանքներում
 Տառապանքներից խամրած շրթունքներ
 Էլ չեն մրմունջով սև բախտը ողբում
 Եւ դահիճների չեն լիզում սոքեր,

Ա՛հ, այն ժամանակ անարգ բռնութեան
 Նշաւակ դարձած սարուկ բազուկներ
 Յուսահատ թափով ցնցում են շղթան,
 Կաշկանդւած ձեռքի փշրում կապանքներ...

Եւ շղթաների հզօր ցնցումից
 Թռչում են մէկէն կայծեր անհամար,
 Ինչպէս կայծակներ ծնած ամպերից՝
 Դարերից իշխող պատուում են խաւար:

Եւ Ազատութեան Սրբազան Ոգին,
 Ինչպէս փայլակը սև հորիզոնով,
 Բոցէ պսակը յաղթական ճակտին՝
 Անցնում է հպարտ, փրկարար թափով:

Նրա ճաճանչից փայլ են ստանում
 Հազար ու հազար խաւարած աչքեր,

Նրա ջերմութեամբ յոյզ են ստանում
 Հազար ու հազար թուլացած սրտեր:

Կոյր զօրութեան մէջ համր տարերքի
 Չարիքն ու բարին ընկեր են դարձած,
 Ազատ շանթերից ամպոտ երկնքի
 Աւերիչ, ինչպէս վիշապ կատաղած:

Հրգեհն է իջնում խուլ մոմոցով,
 Տուն, բնակութիւն գերեզման շինում
 Եւ մոխիրների տխուր կոյտերով
 Կեանք, երջանկութիւն յաւիտեան թաղում:

Եւ երբ երկրի մույլ արգանդում
 Հուրը կրծում է անդունդի պատար —
 Ինչպէս զայրոյթը մարդկային սրտում
 Մի ելք է փնտռում դէպի լոյս աշխարհ —

Բոցերով յղե լեռները հսկայ,
 Ասես՝ մի ահեղ երկունքով բռնւած,
 Հեծում են ցաւից աշխարհի վրայ,
 Խանձւած արգանդից վիժում աւերած:

Իրանց կատարի մույլ բացւածքից
 Ծուխ ու բոց որձկում և քարեր ժայթքում,
 Գիւղ ու քաղաքներ շինւած դարերից
 Ահաւոր թափով աւերակ դարձնում:

Բայց և նոյն հուրը ազնիւ սրտերում
 Վեհ Ազատութեան գործօն է հզօր...
 Դէհ, թո՛ղ մեր խաղաղ այս գործանոցում
 Նա և՛ մեր ջանքը պսակի այսօր:

IV

Նայեցէք, որդիք, այս ծեր զնգանին,
 Հինաւուրց ժանգը պատել է նրան,

Ինչպէս ամօթը ստրկի ճակտին,
 Ինչպէս մութ ամպը կատարին լերան:
 Խեղճ հայրենիքի դժբախտ օրերում
 Սա՛ է ծառայել գործիք չարութեան,
 Արեան, արցունքի սև տարիներում
 Այստեղ են ծեծել զէնքեր բռնութեան:
 Մեր խեղճ պապերը քանի՛ տարիներ
 Իրանց ձեռներին կռել են շղթայ,
 Եւ նրանց աչքից քամւած արցունքներ
 Սև ժանգ են կտրել զնդանի վրայ:
 Նոր է մեր կեանքը, նոր ձուլներ զնդան...
 Չուլներ մենք նրան ողջ կուռ պողվատից,
 Հաստաբետ, փայլուն, ամուր, անսասան,
 Թո՛ղ որ չանքայ նա մեր հարւածից:
 Մեր նոր զնդանը ձուլելու համար
 Ահա բերում եմ զուտ, կարծր պողվատ:
 Շուրջ բոլորեցէք էլ չ'առնենք դադար.
 Չարկեցէք թափով հուժգու անվհատ:
 Սերո՛ք, դու այստեղ կանգնիր, կենտրոնում, —
 Ամէնից ծանր մուրճը քեզ բաժին.
 Եւ միսներդ — երկու կողմերում,
 Ամէնքիդ ուշքը դարձած զնդանին:
 Չարկեցէք, որդիք... Առոժան հնոցում
 Պողվատի շերտերն իսպառ փափկել են:
 Տեսէք հա՛, ամէնքն իրար են ձուլում,
 Չուր չէ որ երկաթը տաք-տաք կը ծեծեն:
 Չարկեցէք, որդիք... Թո՛ղ հիմքն ամրանայ,
 Թանձր կոճղի մէջ նա է տեղ բռնում:
 Ամուր հիմքով շէնքն ամուր կը մնայ,
 Ինչ որ հիմք չունի, շատ վաղ է ընկնում:

Ժպտում է ժայռը հզոր մրրկին,
 Երբ որ իր հիմքը անդունդն է մխւած.
 Քամի, փոթորիկ հեգնում է կաղնին,
 Երբ հաստ արմատը խորունկ է թաղւած:
 Չարկեցէք, որդիք, զարկեցէք հիմքին.
 Թանձր կոճղի մէջ նա պիտի մնայ:
 Թէ մեր հայրերն էլ հիմքով գործէին,
 Այսքան սև օրեր չէինք ունենայ:
 Հիմքը պատրաստ է, յետ տանենք հնոց.
 Թո՛ղ որ նա այնտեղ շիկանայ նորից:
 Իսկ դուք բերէք ինձ ունելիք, կոոց,
 Մի նոր շերտ կտրենք կարծր պողվատից:
 Փռենք պողվատը զնդանի վրայ,
 Թո՛ղ որ երեսը հաստաբետ լինի.
 Հնոցում պահենք հալւի ու եռայ,
 Որ մուրճերի տակ հեշտութեամբ ձուլի:
 Չարկեցէք, որդիք, ահա զնդանը.
 Այժմ երեսին իջէք հարւածներ.
 Իրար թո՛ղ ձուլեն նորը և հինը,
 Թո՛ղ զանգւած կազմեն պողվատի շերտեր:
 Ինչպէս որ շէնքի գլխին է ճայթում
 Ահեղ փոթորիկ, կայծակ ու շանթեր,
 Այնպէս էլ զնգանի գլխին են իջնում
 Անողոք մուրճի հուժգու հարւածներ:
 Չարկեցէք, որդիք, գլուխն ամրանայ,
 Ինչպէս սաղաւարդ զնւորի գլխին.
 Հարւածի առաջ թո՛ղ ըմբոստ մնայ,
 Ինչպէս սև ժայռը փոթորկի ժամին:
 Չարկեցէք այժմ զնդանի կրծքին,
 Պողվատի շերտը թո՛ղ պատի նրան.

Ինչպէս կուռ զրահ ընդդէմ նետերին.
 Թող նա պինդ գրկի մեր այս նոր զնդան:
 Օրհնեալ լինիք դուք, կտրիչ իմ որդիք.
 Ահա զնդանը պատրաստ է իսպառ,
 Ազնիւ ձեռների ազնիւ արգասիք,
 Նա մեր Մեծ Գործին կը լինի սատար:
 Եւ այսուհետեւ պէսպէս գործիքներ
 կուենք ու կոփենք անդուլ, անդադար,
 Դուշմանը գողա՛, հոգանք մեր ցաւեր,
 Թող սա Սուրբ Գործին լինի միշտ սատար:
 Արևը կախուեց լեռների մէջքին,
 Հօտերը սարից խաղացին դէպ ձոր.
 Մառախուղն իջաւ, իջաւ դաշտերին,
 Հօտաղ ու նախիր յետ եկան բոլոր:
 Յաճ զրէք ուսից դուք էլ ձեր մուրձեր,
 Ժամն է հանգստեան նաև մեզ համար.
 Վար առէք, որդիք, կաշէ գոգնոցներ,
 Խաւարն է գալիս պատելու աշխարհ:

V

Գարուն է, որդիք, գործի ժամանակ.
 Գործն է վերջ տալիս ցաւին ու հոգսին.
 Ով չի կամենում հեծել լծի տակ,
 Նա ուժ պիտի տայ բաղկին ու մէջքին:
 Գարուն է, որդիք, ամէնքն են գործու,
 Գործն է գին տալիս մեր ցաւոտ կեանքին.
 Սև օրը ծով է, բախտն է պակասում,
 Բախտը չէ տւած անգործ անձարին:
 Թէ ուրիշները քրտինք են թափում,
 Մենք պիտի թափենք արիւն ու քրտինք...

Ով երկունք ունի, նա ջանք է անում,
 երկունքի ցաւը օրհնել է երկինք:
 Ողջ տիեզերքը երկունք է վաստակ,
 Յաւն է հիմունքը պողաբերութեան,
 Կեանքի երկունքը խորն է, անյատակ,
 Նրա ծնունդը պէս-պէս անսահման:
 Յաւով է ծնւում ծիրը ծաղիկի
 Հողի տակ պառկած փոքրիկ սերմից.
 Յաւով է բացւում թերթը կոկոնի
 Ուռած, բողբոջած բոյսի արգանդից:
 Յաւով է ծնւում զաւակը յօրից —
 Քաղցր պտուղը վշտի, խնդութեան.
 Յաւն է դառն արցունք քամում աչքերից
 Այրուղ սրտերի բոցերի վրան:
 Յաւ է կարկաչում ծնունդի ճիգով
 Ժայռի խոռոչում վտակը խեղդւած,
 Հին ցաւն է հեգնում ուրախ քրքիչով
 Երբ դուրս է ժայթքում կապանքից փրկւած:
 Յաւ է մոնչում դարաւոր կաղնին
 Ծանր կացինի բիրտ հարւածներից,
 Այդ ցաւի ձայնը կեանք է շատերին. —
 Որչա՛փ բախտեր են ծնւում մի մահից...
 Երկիրը գարնան ցաւ է մրմնջում,
 Երբ յօշոտում է սուր խոփը նրան,
 Կեանքն այդ մրմունջից իր երգն է հիւսում —
 Մեծ երգը վշտի, նաև ցնծութեան:
 Յաւ է սօսափում տերևը դեղնած՝
 Մեղմ օրօրելով ոստիկի վրան,
 Յաւի երգ ունի քամին մոլորւած —
 Երգ լուռ վշտերի, մտալլ գիշերւան:

Կոշտացած սիրտը վշտի երկունքով
 Փափկում է ինչպէս ահօււած երկիր,
 Եւ ազնիւ սիրտը ցօղած արցունքով
 Սրբազան յոյսն է ծլում անպատիր:
 Թանձր ամպերը կախում են վերում՝
 Կենսատու անձրև ուսերին շալկած,
 Դժբախտ երկիրը հեծում է վարում՝
 Սաստիկ երաշտով խանձած, պապակած:
 Բայց երբ կայծակը բոցոտ ահօսով
 Պատում է հուրձքը թղպոտ ամպերին,
 Տօղբերն են իջնում զով կաթիլներով,
 Նոր կեանք շնորհում տառապող երկրին:
 Բնական ցաւից աւելի հզօր
 Դուշմանը ցաւ է գրել մեր մէջքին,
 Արիւնն է բռնել մեր դաշտեր ու ձոր,
 Ցաւն է լոկ տէրը մեր դժբախտ երկրին:
 Ա՛խ... Բանի դարեր մեր մէջքը ծոփնք,
 Ուղիղ մէջքերս, մեր չար դուշմանին,
 Ճակատնիս գետնին, շտեսանք երկինք,
 Արցունք ու մոխիր մնաց մեզ բաժին...
 Հայրենի հողը թըղինք արցունքով,
 Մոխիր գլխներս ցանեց թշնամին,
 Մեր հպարտ մէջքը մի անգամ ծոփնք,
 Հարիւր տարիներ սողացինք գետին:
 Հառաչանք, աղերս՝ ողջ իզուր անցան.
 Գոռող յաղթողը չի նայում գետնին...
 Ա՛յ նրանց, որոնք ոտքի տակ ընկան, —
 Ո՞վ չի տրորում սողացող ճիճուին:
 Գետերն են կարմիր, մեր հողերը սև,
 Մեր արցունքը ծով, բախտը վերացած,

Մեր ցաւերը խոր, խաւար մեր արև,
 Հայրենիքը մեր երկունքով բռնւած...
 Խաղաղ վաստակը կորաւ մեր երկրից,
 Արեան, պայքարի ժամանակ հասաւ...
 Թող այս գարունն էլ անցնի մեր գլխից, —
 Գարունն ի՞նչ պէտք է, երբ ցաւն է անբաւ:
 Արիւնոտ հողի կուրծքը սևացած
 Պողպատե խօփն էլ անզօր է պատուել.
 Այնտեղ, ուր սրով ոսկոր է փոււած,
 Էլ ո՞վ կարող է հատիկներ ցանել...
 Արիւնոտ հողի սևացած կրճբից
 Լոկ փուշ ու տատասկ ծիլեր կ'արձակեն.
 Նրանց սև ծաղկի, սև թերթիկներից
 Արէժի, թոյնի կաթիլներ կ'ընկնեն...

VI

Նոր զնդան ունենք կարծր պողպատից՝
 Վառման հնոցի արգանդից վիժած.
 Մուրճեր էլ ունենք՝ ծանր մէկ մէկից,
 Բոլորն էլ հնոցի բոցերում զոււած:
 Խաղաղ վաստակի այդ գործիքներով
 Էլ չենք կոփ մենք խօփ ու մանգաղներ.
 Խոփերն իզուր են, ուր արիւնն է ծով.
 Ծով արեան հանդէպ թող գործեն սրեր:
 Մեղքը մերը չէ՛, անէ՛ծք դուշմանին,
 Նա՛ պարզեց դրօշ արիւնոտ մարտին:
 Դէ՛հ, եկէ՛ք, որդիք... Հզօր մուրճերով
 Չնդանի վրայ փշթենք հին խոփեր,
 Եւ փշած խոփի այդ բեկորներով
 Կռնք ու կոփենք հատու սուսերներ:

Կարգադրութիւն

Մեղքը մերը չէ, անէծք դուշմանին,
 'նա՛ պարզեց դրօշ արիւնոտ մարտին:
 Ահա Գուրգէնը հուրը բորբոքեց.
 Շարեցէք որդիք, զնդանի բոլոր,
 Հին խոփն հնոցում դեղնեց ու փափկեց,
 Սուր պիտի կռենք, սրեր փառաւոր:
 Մեղքը մերը չէ, անէծք դուշմանին,
 'նա՛ պարզեց դրօշ արիւնոտ մարտին:
 Չարիքի ձեռքից հեծող աշխարհում
 Սուրն է զօրավեգ սրբազան դատին.
 Բախտի գաղտնիքը լոկ սուրն է լուծում,
 'նա՛ է վերջ տալիս ցաւոտ օրերին:
 Մեղքը մերը չէ, անէծք դուշմանին,
 'նա՛ պարզեց դրօշ արիւնոտ մարտին:
 Սերոր ջան, որդի, քո ծանր մուրճով
 Ամենից առաջ դու գարկ այս խոփին.
 Չնդանն ամուր է պատած պողպատով —
 Չարկ անվախ, որդի, մատաղ քո թեկին:
 Մեղքը մերը չէ, անէծք դուշմանին,
 'նա՛ պարզեց դրօշ արիւնոտ մարտին,
 Դէ՛հ, դուք էլ որդիք, զարկեցէք մուրճեր,
 Փշրեցէք խոփը հազար կտորով...
 Խոփին էր կապած սև բախտ, սև օրեր,
 Խոփը մեր կեանքը պատեց ցաւերով...
 Մեղքը մերը չէ, անէծք դուշմանին,
 'նա՛ պարզեց դրօշ արիւնոտ մարտին,
 Չարկեցէք, որդիք, փշրեցէք խոփեր,
 Թող դժոխք դառնայ խաղաղ գործանոց...
 Խաղաղ վաստակի զուր են գործիքներ,
 Հոգիներս են հուր, մեր սրտերը խոց:

Մեղքը մերը չէ, անէծք դուշմանին,
 'նա՛ պարզեց դրօշ արիւնոտ մարտին:
 Չարկեցէք, որդիք... Չեր մուրճի ձայնից
 Գոռ արձագանքով թող թնդան սարեր.
 Չարկեցէք, որդիք, փշրած խոփերից
 Մահու ու արեան կռենք գործիքներ:
 Մեղքը մերը չէ, անէծք դուշմանին,
 'նա՛ պարզեց դրօշ արիւնոտ մարտին:
 Է՛յ, ինչ էք կանգնել վզերդ ծռած,
 Հողը ձեզ տանի, կոյր հարեաններ...
 Էլ արդարութիւն, պատիւ չմնաց, —
 Խոփերդ բերէք, կռենք սուսերներ...
 Մեղքը մերը չէ, անէծք դուշմանին,
 'նա՛ պարզեց դրօշ արիւնոտ մարտին... .

VII

'Նայեցէք, որդիք, ես ծեր եմ, մաշած.
 Ցաւոտ օրերի բազմաթիւ շարքեր
 Եկան ու անցան գլխովս յոգնած,
 Ճակտիս փոքրին ճերմակ ալիքներ:
 Ալիքներիս չափ տեսել եմ սևեր,
 Սև երկնքի տակ մեր սև աշխարհում,
 Որքան ճակատս ունի կնճիռներ,
 Այնքան վէրքեր են ծածկւած իմ սրտում:
 Անդուլ պայքարում կուացած մէջքով
 Այժմ քայլում եմ դէպի գերեզման,
 Եւ նոյն պայքարը շաղախած յուսով
 Առէք ձեզ իբր աւանդ սրբազան:
 Հին հին օրերից սև բախտի վճռով
 Խոփն ու սուսերը ընկեր են մարդին,

1765-2002

Խոփը մենք առինք իր ծով քրտինքով
Սուրը դուշմանին թողինք մենք բաժին:

Եւ բիւր տանջանքով անգուլ, անգադրում,
Կուրծքը երկրի պատուեցինք ցաւով,
Անգութ թշնամին մեր իսկ կրծքերում
Իր սուրը մսեց արեան ծարաւով:

Քանի քանի դար լուռ աշխատեցինք,
Վաստակը՝ թիւրքին, ցաւը՝ մեզ բաժին,
Դատ ու դատաստան երկնքին թողինք,
Երկինքը խուլ մնաց մեր հառաչանքին:

Արտում խոփ չկայ, դաշտերը խոպան,
Համր են կտրել մաճկալ հոտաղներ,
Եզներ ու արօր թշնամիք տարան,
Մեր շէն երկիրը մեզ աւեր թողին:

Դժոխքն է պատել մեզ չորս բոլորէց,
Ողջ փոթոթում ենք հազար բոցերում,
Չարիքով յղի երկինքը վերից
Մեր ցաւոտ կուրծքը սղմում է սղմում:

Աւերակների մոայլ կոյտերից
Ծխի ոլորտը որպէս լուռ բողբոջ
Քանի դարեր մեր դժբախտ վաթանից
Չգւում է դէպի երկինքն անողոր:

Ոճիրով հարուստ երկրի վրայ
Երկինքը միշտ հաշտ նայում է վերից,
Եւ տանջւող մարդի ցաւին անզգայ
Ժպտում է արինոտ մշուշի միջից:

Երբ որ մեր այս ծով ցաւերի դիմաց
Երկինք ու երկիր հաշտ են, միաբան,
Հազար նախատինք ու նզովք նրանց,
Ում որ շթուրներ աղօթք մըմնան:

Նզովք երկնքին, իր ողորմութեան,
Որին միլիօններ զուր աղերսեցին,
Նզովք երկրին և իր գթութեան,
Որին խեղճերը զուր հաւատացին:

Հազար ու հազար նզովք ձեզ որդիք,
Թէ որ գէթ մի օր, մի ժամ, մի վայրկեան,
Հաւատաք մարդուն, կամ նայէք երկինք
Եւ ակնկալէք վերից փրկութեան:

Մեր համբերութիւնն էլ անուն չունի,
Ժայռերն են ճայթում մեր հառաչանքից.
Մեր կեանքը խաւար, մեր ցաւերն անհուն,
Զուր է գութ հայցել անգութ երկնքից:

Չէ, էլ չենք ուզում փորել շիրիմներ,
Զարկեցէք, որդիք, քանի ուժ ունիք,
Թող որ փշուրն նաև այս բահեր,
Բահ էլ պէտք չէ, երբ որ արտ չունինք:

Զարդեցէք նաև մեր այս մանգաղներ,
Ինչ որ պողպատ է թող սուսեր դառնայ,
Աւեր, անապատ, խոպան են գաշտեր,
Փրկութիւնը մեզ լոկ զէնքը կը տայ:

Զարկեցէք, որդիք, պողպատի շերտեր,
Խնամքով զատենք փափուկ երկաթից,
Շեշտակի թափէք ուժգին հարւածներ,
Զէնքերը ձուլենք լոկ կուռ պողպատից:

Զարկեցէք, որդիք, պողպատը փափկած
Թող փուխ, ձգւի ձեր հարւածներով
Ինչպէս թունաւոր օձը կատաղած:
Չգւում է առաջ օղակ օղակով:

Պողպատից կռած հատու սուսերներ
Քինու վրէժի թոյնի մէջ մսենք,

Հին ու նոր արիւն, արցունք ու ցաւեր,
Սուսերի հատու բերանով սրբենք:

VIII

Լսեցէք, որդիք, իմ խօսքը վերջին,
Գուցէ և շուտով իմ յոգնած ձեռքից
Ես վար կը ձգեմ մուրճն և ունելին,
Կերթամ հանգչելու իմ բիւր ցաւերից:

Ձեզ եմ կտակում զնդան ու հնոց,
Մուրճեր, ունելիք և սուր կոնոցներ,
Նրանց հետ մէկտեղ սրտիս խոց ու բոց,
Հոգիս փոթոթող հազար մի ցաւեր:

Ան այդ ցաւերը մի մասն են միայն
Դժբախտ վաթանի ծով տառապանքի,
Սրտիս կրակը մի կոյճն է միայն
Մեր խեղճ աշխարհը լափող հրգեհին:

Քանի չարիքը այսբան զօր ունի,
Վիշտն ու արցունքը տէր են մեր երկրին,
Քանի դուշմանը գութ, ամօթ չունի,
Ցաւն է մնացել բաժին խեղճերին:

Դուք նւիրական այս գործանոցում
Չը շինէք երբէք վաստակի գործիք
Եւ ձեր մուրճերի ահեղ ձայներում
Մարտի հրաւեր ըսեն թող մարդիկ:

Ջարդեցէք անվերջ խոփ ու մտնգաղներ,
Հազար կոորով փշրեցէք շղթան,
Կռէք կոփեցէք հատու սուսերներ,
Տւէք ամենքին գործիք փրկութեան:

Էլ այսուհետև աւագ ուրբաթին
Մի զարկէք երբէք սալին ձեր մուրճեր,

Մասիսի այրում փակած հսկային
Թողէք որ մաշին երկաթ-կապանքներ:

Թողէք որ ըմբոստ վատաբախտ արքան
Դարերի ժանգով պատած շղթաներ
Փշօր ու վերջ տայ իր չար գերութեան
Ահեղ շառաչով դղողի լեռներ:

Անթիւ մուրճերով հաստացած կապեր
Թողէք որ լիզեն շներն արբային,
Լիզեն ու մաշեն երկաթէ օղեր,
Խստասիրտ մի հօր վերջ տան նզովքին:

Թող նա դուրս ժայթքի լերան արգանդից
Որպէս սև զայրոյթ դարերով կուտած,
Թող որ դուրս սողայ մութ անդունդներից
Որպէս ահարկու վիշապ կատաղած:

Նրա էլ հոգին մեզ պէս դառնացած,
Հաշիւ ու համար ունի աշխարհից,
Նրա էլ սիրտը վերքերով պատած՝
Բիւր ցաւեր ունի հին հին դարերից:

Եւ ձեզ հետ մէկտեղ դառնացած արքան
Թող շանթեր թափի դուշմանի գլխին,
Դժբախտ ու խոպան դարձած մեր վաթան
Աւերակներից ծուխ վերստին:

Եւ երբ արիւնոտ մարտը դադարի
Վե՛հ յաղթանակով սուրբ իրաւունքին
Եւ կուում ընկած նահատակների
Վառվառ յոյսերը մէկէն պսակին:

Երբ որ չարաբախտ մեր հայրենիքից
Իսպառ վերանան ցաւերն ու չարիք,
Եւ երբ վերստին երկինքը վերից
Դէպի վար թափի վառ ձառագայթներ:

Երբ արիւնապատ մեր գաշտ ձորերում
 Նորէն ցնծութեամբ հնչին ձեր երգեր,
 Մաճկալը պատռի ակօսն իր արտում,
 Հովիւն արօտ քշի իր հօտեր:

Ախ այն ժամանակ, այդ սուրբ օրերին
 Եկէք ու գտէք շերիմս կորած,
 Ըստ ը բոլորեցէք իմ հողաթմբին,
 Ասացէք իմ ոսկորներին մաշած՝

„ Հայր քնիր հանգիստ, քնիր յաւիտեան,
 „ Այժմ՝ էրջանիկ, ազատ է վաթան“...

Ո Ի Խ Տ Ա Ի Ո Ր Ը

(ՊԵՏՕՅԻ ԵՒ ՈՐ ԽՄԲԻ ԵՆՇԱՅԱԿՆ)

Երբ մոռացութեան ամօթը ճակատիս, անյայտ վեճի
 զայրոյթը կրծքիս սար ու ձոր անցած ու թափ եմ կկեր
 Եւ մեկիկ-մեկիկ ես կը համբուրեմ սուրբ շերիմները
 Նահատակներին, թողութիւն կ'ուզեմ նրանց ստեղծից,
 որ ազատութեան սրբազան մարտին ես անմասն եղայ,
 ես ապրում եմ դեռ...

Եւ լուռ գիշերուայ այս տխուր ժամին, երբ մեռելները
 մեղմ փսփսում են և պատմում իրար իրենց վեշտ ու
 ցաւ, երբ մոռացութեան, ապերախտութեան խորունկ
 կսկիծը ցաւի երգ շինած՝ ողբ են մրմնջում շերիմների
 տակ, — գլուխս գրած հողե թմբերին՝ ես ակնաջ կ'անեմ
 նրանց զրոյցին, անգիր կ'ուսանեմ նրանց շուրջներ և
 սրտիս վրայ բոցեղէն տառով ես կը գրօջմեմ մահու
 աշխարհից հնչող ձայները, ես կը հառաչեմ նրանց
 հառաչով, ես կը կսկծամ նրանց ցաւերով, ես լաց
 կը լինեմ նրանց արցունքով, ապա անզգայ, քարսիրտ
 աշխարհին ցաւը կը պատմեմ նահատակներին...

Լուռ է ամէն ինչ, գիշերը՝ խաւար, դաշտերը՝ մօտիկ
 լեռները՝ համր, վտակն՝ անձայն, քամիներն՝ զգոյշ
 Խաղաղութիւնը նւիրական է — այստեղ են հանգչում
 ն ա հ ա տ ա կ ն եր ը:

Հիրիմ չկայ, թուժքեր չկան, քար չկայ, անյիշատակ
ու անզարդ, հսկայական դամբարան...

Դա՛շտ, արիւնոտ վայր. գիտեմ, դու տեսար այն ահեղ
մարտը, ուր մէկը տասի դէմ, նզովք կարդալով ան
ճակատագրին՝ մէկ-մէկ փուլեցին իմ եղբայրները՝ խեղճ
հայրենիքի մօտիկ փրկութեան անհուն կարօտը այրած
սրտերում, անկատար իղձերի, վառ երազների ցաւը
կրծքերում... Ասա՛, դաշտ, ո՛ր, ի՞նչպէս ընկան նահա-
տակները, ո՛ր են նրանց սրբազան շիրիմները...

Լուռ է սև դաշտը, գիշերը՝ խաւար, բամբիներն՝
անձայն:

Մեծ լուսթիւն, գուտար անհունի, դու, որ ոճիրն ու
ագնիւ գործը միեւնոյն սիրով համը խաւարի բիրա-
ծալ քօղով ընդմիշտ ծածկելու տխուր դերն ունես,
միայնութեան, խուլ անկիւնների, լուռ գիշերների մօտ
սիրահար, որ անհուն դարուց, ով գիտէ ինչու քո
անզգայ ծոցում արիւնոտ գէպքի, անյայտ ցաւերի, ծածուկ
արցունքի, կորած հառաչէ, անզօր զայրոյթի գաղտնիքն
ունես, — դու տեսար մի օր այս սև դաշտերում, ինչ որ
աշխարհում ոչ որ չտեսաւ: Դու ասա գոնէ, ի՞նչպէս
ընկան նահատակները և ո՛ր են նրանց սուրբ շիրիմները...

Լուռ է ամէն ինչ, խաւար՝ խեղդող վտակը՝ համր:

Գարահիւար լեռ, անէծքի անուն. քո կանաչ մէջքին
այն սև գիշերում դու բոսորային ծիրանի առար, խոչ
ու խոտոչներ և մերկ կողերդ ալ-կարմիր քօղով մէկէն
պատեցիր. թէ որ խոր ցաւից, անհուն անօթից բարդ-
բարդ անպերով չէիր պատել դէմքդ, ասա՛ դու ինձ,
լեռ, քո որ ժայռի տակ լուռ ընկաւ Պետօն, զրտեղ
պատկեցին իր ընկերները... Դու միայն էիր քո սուեղի
հետ լուռ յուզարկուոր նահատակներին, ասա, լացեցիր

ուժասպառ գետին թաւալում, կրկին վեր կենում, կրկին
գայարում վիրաւոր օձի պէս թշնամու մարմնով և
վե ան անգամ փուլում էր գետին՝ կուրծքը պատառած,
անյօյս, անկենդան... Այսպէս ընկանք մենք, և մեր
կոչերին ոչ որ ձայն տուց, մեր աղաղակներին ոչ մի
արձագանք, բացի լեռներից և սև ժայռերից... Թող
թող մեզ գնա՛ և մի խուփիր դու մեր հանգիստը...

» Աւետիկ ես եկել... Ինչու՞ չհասար այն ահեղ
ժամին, երբ մենք ուժասպառ, յոգնած, վիրաւոր ընկնում
էինք զէնքով կամ անզէն, տասնեակ գնդակից սրտերս
խոցւած... Ո՛ր էիր, երբ զէնք, զէնք աղբրեցինք, երբ
որ անիամփուշտ մեր հրացաններ ժայռերի վրայ մէկ-մէկ
փշօցեցինք, երբ իբր վահան՝ կրծքերս ունէինք և հատու
պէտքով մեր բազուկները, երբ լալիս էինք անզօր զայ-
ն շոյն՝ մեր բազուկները, երբ լալիս էինք անզօր զայ-
ն շոյն՝ մատնւած մի անարգ, սև մտացութեան, երբ
որ մեր շուրջը մարդիկ անվօրով գլուխ էին պարզում
սրերի առաջ, ինչպէս ոչխարի հնազանդ հօտեր... Այն
չհասական, այն ահեղ ժամին, ասա՛, ո՛ր էիր, ինչու
լուռ կացար... Թող մի խուփիր դու մեր հանգիստը,
անցիր ու գնա՛...

~~» Ինչ ես փնտրում խուլ ամայնութեան մէջ մօայլ
դաշտերի, ուր մահն է իշխում և լուռ գերեզման, ուր
ցան ու գշտեր մարած են ընդմիշտ մեր կեանքերի հետ,
որ քամին անգամ զգոյ՞ է սուլում, ուր թուժքներն
էլ ահալ են անցնում... Թող մեզ հեռացիր: Գնա՛
ուրա՛ն արտեղ, ուր գիւրքն է միւսում խորունկ ցաւերով
սրցունքն է հեղեղ, հառաչանքն անվերջ թողութիւն ես
ուղում... Երբ որ կը սրբես լացող աչքերը, երբ որ
կը սփոփես այրւած սրտերը, երբ մենակ կանես այն,
ինչ մեզ հետ չարիր, — այն ժամանակ արի՛ և ասա՛.~~

[Handwritten signature]

„Թողութիւն տւէք“... Ահ այն ժամանակ հազար տեղերից, հազար ձայներով հազար ձորեր և հազար քարեր քեզ մէկէն կ'ասեն — „հազար երանի քեզ“: Եւ թէև անշերիմ ու անխշատակ մենք էլի կը քնենք հանգիստ յաւիտեան... ~~...~~

ուսման Եւ լուռ անցնում եմ արիւնոտ դաշտով, քայլում եմ անվերջ յառաջ ու յառաջ — այնտեղ, ուր վերքն է միսում ցաւերով, ուր արցունքն է հեղեղ, հառաչանքն անվերջ և արիւնը ծով...

Նահատակ ընկերներ, արդեօք դեռ երկաթ պիտի սպասէք իմ վերագարձին...

Հ Ա Յ Դ Ո Ւ Կ Ի Ն Ո Ր Տ Ա Ր Ի Ն

Լճու. մի՛ մրմնջար. քայլեր հանդարտ, ընկեր, տղա-մարդի կրծքից թռած հառաչը ժպիտ է բերում չար բախտի դէմքին: Չիւնոտ այս լեռը պիտի անց կենանք. չէ՞ միւս կողմից է բերում մեզ քամին ողբ ու հառաչի աղբխարշ ձայներ. այնտեղ կ'ասես ձորերն են տնրում. սղմիր հրացանդ թարմ վերքիդ վրայ, պինդ, պինդ, և առաջ քայլենք: Նոր տարին մօտ է. չլինի թէ նա հասնի և մեզ թոյլ, ընկճւած, յուսահատ տեսնի: Տես, երբ այն սիրուն աստղը պլպլան այս բարձր լեռան կատարին հասնի, այ, այն ժամանակ նոր տարի կը լինի...

Վերելքը ծանր է, մեր ճամպան երկար, բայց շատ ենք անցել Լճու քայլեր, ընկեր. առաջդ լաւ նախիր. ձեանը չհաւատաս. ինչպէս երբեմն սրտերի քէնը, հոգիների թոյնը մարդիկ ծածկում են նենգ ժպիտների խորուսիկ քօղով, այդպէս էլ ձիւնի սպիտակ սաւանը պաղ գեղեցկութեան դաւաճան քօղի տակ անդունդ է ծածկում մեր ոտքերի տակ: Այսքան քայլել ենք և ի՞նչ օրերով, — մեղք է, որ յանկարծ նոր տարուն մօտիկ կուլ գնանք այստեղ մի խորխորատում: Տես, աստղը հեռու չէ լեռան կատարից. էլի մի փոքր և նոր տարի կը լինի...

Ի՞նչ ցուրտ է, ընկեր. գիտեմ, մրսում ես: Գէ՛ մենակ մենք չենք. քանի՛ քանիսները մեզ պէս մրսում են, դողում, սարսռում. ձմեռ է պատել մեր ողջ երկիրը. որբեր, այրիներ դողում են ցրտից, ծերերն էլ իրենց չորցած բազուկներ կծկած ծոցերում՝ դողում են, դողում: Եւ

ում որ միտը չի դողում, ում պարարտ մարմինը պատած է ոսկի-արծաթ զրահով, նրա էլ հոգին է մրսում, դող դողում, նրա էլ սիրան է սարսուում ահից: Եթէ որ մենք էլ նրանց պէս դողանք, էլ ո՞վ պիտի դիմաւորի նոր տարուն: Տես, աստղը մօտ է լեռան կատարին, և նոր տարին հեռու չէ մեզնից. . .

Էլի՛ մըմնջացիր, ցաւում է վերքդ. կեցիր, իմ ընկեր, թող որ իմ շնչով մի փոքր փչեմ, տաքացնեմ նրան: Հաւատա՛, ընկեր, մտերմի շունչին. նա փրկարար է, վերք է բժշկում, հոգի է տալիս, սիրտ է տաքացնում, բոցեր է վառում: Թող, թող որ փչեմ այդ վերքիդ վրայ. հաւատա, հոգիս, այդ հզօր ճար է. այ՛ այս լաթովս էլ կը կապեմ վերքդ. . . Այսպէս լա՛ է. այժմ հանգիստ ես. դէ՛հ բռնիր հրացանդ. փողը դեռ տար է. պինդ սղմիր ձեռքիդ. լաւ չէ, որ նոր տարին քեզ տեսնիանդէն և անհրացան: Տես, աստղը մօտ է. էլի մի փոքր և նոր արբի կը լինի. . .

Մռայլ է չորս կողմերս, խաւարը թանձր. լուռ է ամէն ինչ, ասես մեռել է ողջ տիեզերքը. սարսափն է խաղում աշխարհի վրայ, մարդիկ վախում են ձայն տալ իրարի, նոյնիսկ մոռացել են, թէ նոր տարի է գալիս. ցաւերի մեծ բեռը մէջքերին դրած՝ արիւնոտ շրթունքներով ժպտում են երկիւղից բռնութեան դէմքին և սարսափի հանգստի մահաբեր ծոցում լռել են, միջել և սպասում են. . . Ինչի՛. . . Հրաշքի՛. . . Անմիտի գլխին՝ բարիքով ամուլ ու չար երկինքը միայն շանթ ու փոթորիկ ունի: Եթէ որ մենք էլ նրանց պէս լռենք, ո՞վ պիտի դիմաւորի նոր տարուն: Դէ՛ քայլիւր, ընկեր. . .

Տես, տես, սիրելիս, ի՛նչ հանդարտ, վստահ սահում է աստղը երկնի վրայ. ցուքերը պայծառ, շողերն իստակ, ասես լողում է անսահմանութեան մէջ՝ մարդկանց ցոյց

տալու. թէ ի՞նչ ասել է ազատ, անկախ կեանք. նրան չեն հասնում վարի մռայլն ու սև խաւարը. նա չգիտէ՝ ինչ ասել է շղթայ. բռնութիւնը չի կարող նրան կանգնեցնել. հպարտ պատում է խաւարի քօղը և առաջ գնում: Ով կ'ուզի լինել նրա պէս ազատ, նրա պէս անկախ, թող շուտով պատուի քօղը բռնութեան և առաջ գնայ: Քայլենք դէպի վեր. կատարը մօտ է, և հէնց այնտեղ էլ տօնենք նոր տարին մեր հրացանի ահեղ որոտով. . .

Դեռ արշալոյս էր, երբ. ճամբայ ընկանք: Քանի՛ հոգի էինք. այժմ մնացել ենք երկուսով միայն: Որքան ենք քայլել. ծանր էր ճանապարհը. ստոր մասնութիւնը բռնութեան արիւնոտ թաթիցը բռնած քայլում էր ուշով մեր յետեւից. որքան զո՛հ տւինք. բուքն ու փոթորիկը խլեցին տարան. ցուրտն ու խաւարը մէկէն կուլ տւին. . . Մենք ենք մնացել, մենք զոյգ ըմբոսաներ, ի՛նչ փոյթ թէ քիչ ենք. ամէն ընկնողի վերջին հառաչից մենք հիւսել ենք մեր վայրենի երգը. նրանց զայրոյթի թունոտ կաթիլներով մենք համմել ենք մեր ատելութիւնը չար բռնութեան դէմ. նրանց մեծ սրտի սրբազան բոցից մի մի շիթ խլած մեր խիզախ ոգու թռեւորն ենք հիւսել և սլանում ենք վրէժի շնչով՝ ուր կանչում է մեզ նւիրական պարտքը. մենք կը չանգուենք յուսահատութեան խոպան, կոշտացած հողը և նրա կրծքին կը ցանենք յուսոյ սերմերը արիւնոտ ձեռքով. . . Դէ՛հ. քայլիւր, ընկեր: Մօտ է աստղը: Տես, երբ նա այս լեռան կատարին հասնի, այն ժամանակ կէս գիշեր կը լինի, նոր տարի կը լինի. . .

Կանգ առ մի փոքր: Այս ի՛նչ պատահեց. խաւարը սաստկացաւ, տես, ընկեր, աստղը ծածկեց կատարին չհասած. այն մռայլ ամպը իր սև ծոցի մէջ կուլ տեց նրան: Մօտալուտ տարայ պլպլան նշանն՝ էլ չենք տես-

նում. էլ կայ այս երկրում մի ուրիշ նշան, որ մենք
խմանքը նոր տարու մուտքը: Ե՞րբ կը գայ նա և ե՞րբ
կ'անցնի, այդ մենք այլևս գիտենալ չենք կարող: Քանի՛
տարի է, որ մենք չգիտենք, թէ ինչպէս գալիս է ու
անցնում նոր տարին. թող այս էլ անցնի, գնա՛ մեր գլխով:
Բռնութեան ճիրաններում կեանքը մեր երկրում դարձել
է արիւնոտ ժամերի մի շարք. ինչ ասել է այստեղ նոր
տարի, երբ օրերը սև են, հողերը կարմիր. . . Խաւարը
թանձրացաւ. մոայլը ճնշում է. ցուրտը սաստկացաւ,
ասես ժայռերն էլ են ցրտից գողգողում. . . Ահա և
լեռան կատարը. հասանք վերջապէս: Տես այնտեղ
ներքևում սև սև սուերները. գիւղեր են նրանք. լուռ
են ու մեռած. աստղի նոր տարին չի կարող տալ նրանց
յոյս, կենդանութիւն. երկնքից իջնող լուսոյ շողերը միշտ
փոփոխական են և անհաստատ, ինչպէս երկնքից իջած ձրի
շնորհը, որով դեռ ոչ ոք երջանիկ չի եղել երկրիս երեսին. . .

Փոյթ չէ այդ, ընկեր. իջնենք վար շուտով. թողնենք
երկինքը հանգիստ իր տեղում. հրացանի որոտով պատ-
ռենք խաւարը. գնդակի որոտով խռովենք հոգեհան այս
լուութիւնը. խօսենք այն լեզուով, որ ամենասոսկային է
բռնութեան համար, ազատութեան լեզուով, որոտի լեզուով.
շանթերի լեզուով. կուի գոռոցի մէջ խեղդենք բռնութեան
լպիւշ բրբեջը. քանդենք այս գիւղերի լեզուի կապանքը.
մի փոքրիկ կայծ դնենք նրանց շրթուներին. մի փոքրիկ
բոց դնենք նրանց սրտերում. չորացնենք այնտեղ լացի
աղբիւրը. և այն ժամանակ մենակ չենք մնայ. և այն
ժամանակ կը գայ նոր տարին, մեր փրկարարը.
փոյթ չէ՛ թէ աստղը ծածկուի ամպերով. փոյթ չէ, թէ
երկինքը կորչի խաւարում. . .

3. 3. ԳԱԾՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԻՐԱՑԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

1. Ապստամբական ոգի (սպառւած):
2. Յեղափոխական կեանքից (սպառւած):
3. Գաղտնի տպարան (սպառւած):
4. Գիտական սօցիալիզմ. Փ. Էնգելս:
5. Հայ Յեղ. Գաշնակցութեան ծրագիր:
6. Կուկունեանի խմբի արշաւանքը:
7. Կարնոյ յիշատակին (չորս հատւած):
8. Հ. Յ. Գաշնակցութեան ծրագիր (արեւմտ. բառ.):
9. Homo homini lupu (գրոյց) և Քրքիչներ (ազատ
բանաստեղծութիւն). Վարդգէս:
10. Երիտասարդներին. Պ. Կրապօսկին:
11. Ազատութեան ճանապարհին. Ղարիբ, I գրքոյկ:
12. Ազատութեան ճանապարհին. Ղարիբ, II գրքոյկ:
13. Ամբոխային տրամաբանութիւն:
14. Ազատութեան ճանապարհին. Ղարիբ, III գրքոյկ:

„Դրօշակ“-ի խմբագրութեան մէջ ծախուում է նաև
„Սօցիալիզմ և սօցիալական շարժումը 19-րդ դարում“.
Վ. Զամբարտ: Հրատարակ. Փրնէզլի հայ ուսանողների:

8055

2013

